

بیکرشناسی شاهنامه فردوسی

ساختار نظام اجتماعی با تکیه بر بن‌مایه‌های فرهنگی - اجتماعی

دکتر بهناز پیام‌نی

عضو هیئت علمی دانشگاه پیام‌نور

تهران ۱۳۹۲

سرشناسه	: پیامنی، بهناز
عنوان قراردادی	: شاهنامه . برگزیده . شرح
عنوان و نام پدیدآور	: بررسی‌شناسی شاهنامه فردوسی: ساختار نظام اجتماعی با تکیه بر بن‌مایه‌های فرهنگی - اجتماعی / بهناز پیامنی.
مشخصات نشر	: تهران: روزگار، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۳۰۴ ص.
شابک	: 978-964-401-492-5
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
یادداشت	: نمایه.
عنوان دیگر	: ساختار نظام اجتماعی با تکیه بر بن‌مایه‌های فرهنگی - اجتماعی.
موضوع	: فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹ - ۴۱۶ ق. شاهنامه . - نقد و تفسیر
موضوع	: خانواده در ادبیات
موضوع	: شعر فارسی . - قرن ۲ ق. تاریخ و نقد
موضوع	: ادبیات . - جنبه‌های اجتماعی . - ایران
شناسه افزوده	: فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹ - ۴۱۶ ق. شاهنامه . برگزیده . شرح
رده‌بندی کنگره	: ۹۱۳۹۲ پ ۲ خ / PIR ۴۴۹۷
رده‌بندی دیوبی	: ۸ فا ۱ / ۶۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۲۳۸۷۰۷

انتشارات زوار

- پیکرشناسی شاهنامه فردوسی □
- ساختار نظام اجتماعی با تکیه بر بن‌مایه‌های فرهنگی - اجتماعی □
- تألیف / دکتر بهناز پیامنی (عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور) □
- نوبت چاپ / اول - زمستان ۱۳۹۲ □
- لیتوگرافی / سنا □
- نظارت بر چاپ و صحافی / فرناز کریمی □
- چاپ و صحافی / خاشع □
- شمارگان / ۵۵۰ نسخه □
- شابک / ۹۷۸-۹۶۴-۴۰۱-۴۹۲-۵ □
- همه حقوق چاپ و نشر محفوظ است □

□ نشانی: تهران - خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - نبش شهید وحید نظری - پلاک ۲۷۸

تلفن: ۶۶۴۶۲۵۰۳ - ۶۶۴۸۳۴۲۳ - ۶۶۴۸۳۴۲۴ - نمابر: ۶۶۴۸۳۴۲۴

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

فهرست

سرآغاز.....	۳
درآمدی بر جامعه‌شناسی ادبیات.....	۵
قلمروهای جامعه‌شناسی ادبیات؛ تقسیم‌بندیهای کلی.....	۶
۱. جامعه‌شناسی ادبیات.....	۶
۲. جامعه‌شناسی ادبی.....	۸
پی‌نوشت.....	۱۰
فصل نخست: ساختار نظام اجتماعی در شاهنامه فردوسی.....	۱۳
ساختار نظام اجتماعی در شاهنامه فردوسی.....	۱۵
فصل دوم: خانواده؛ مفاهیم و دیدگاهها.....	۲۱
خانواده؛ مفاهیم و دیدگاهها.....	۲۳
پی‌نوشت.....	۲۵
بخش نخست: الگوهای شکل‌گیری خانواده از دیدگاه دانش جامعه‌شناسی.....	۲۶
۱. الگوی قدرت.....	۲۶
الف) خانواده مرد/ پدر سالار.....	۲۶
ب) خانواده زن/ مادر سالار.....	۲۷
ج) خانواده تساوی‌گرا.....	۲۷
۲. الگوی سکونت.....	۲۸

۲۸	الف) خانواده مادر مکانی.....
۲۸	ب) خانواده پدر مکانی.....
۲۸	ج) خانواده نو مکانی.....
۲۹	۳. الگوی تعداد.....
۲۹	الف) خانواده هسته‌ای.....
۲۹	ب) خانواده گسترده.....
۳۱	پی‌نوشت بخش نخست (فصل دوم).....
۳۴	بخش دوم: ساختار جامعه بر اساس الگوهای جامعه‌شناختی در شاهنامه.....
۳۴	۱. ساختار خانواده بر اساس الگوی قدرت در شاهنامه.....
۳۴	الف) خانواده مرد/پدرسالار.....
۳۷	نمودهای اندیشه مردسالاری در شاهنامه.....
۳۷	۱) انتخاب همسر برای فرزندان.....
۳۸	۲) تغییر نام همسر پس از ازدواج.....
۳۸	۳) تغییر آیین زن و درآمدن به کیش همسر.....
۳۹	۴) سفر زن در صورت موافقت مرد.....
۳۹	۵) وجود شبستان و ازدواجهای پیاپی.....
۳۹	۶) وجود نشان‌های خانوادگی.....
۴۰	ب) خانواده زن یا مادرسالار.....
۴۰	نمودهای اندیشه زن‌سالاری در خانواده.....
۴۰	۱) پیشگامی دختران در ازدواج.....
۴۱	۲) برپایی جشن ازدواج بر اساس آیین دختر.....
۴۲	۳) همسرگزینی دختر.....
۴۳	ج) خانواده تساوی‌گرا.....
۴۳	نمودهای خانواده تساوی‌گرا.....
۴۳	۲. ساختار خانواده بر اساس الگوی سکونت در شاهنامه.....
۴۳	نمودهای الگوهای سکونت در خانواده.....
۴۴	۳. ساختار خانواده بر اساس الگوی تعداد در شاهنامه.....

نمودهای تعداد در خانواده	۴۴
الف) خانواده هسته‌ای	۴۴
ب) خانواده گسترده	۴۵
جایگاه و نقش اعضای خانواده	۴۶
۱. زنان	۴۶
جایگاه و نمودهای ارزشمندی زنان	۴۷
الف) همسر و مادر	۴۷
ب) مشاور اعضای خانواده	۴۷
۲. مردان	۵۱
جایگاه و نمودهای ارزشمندی مردان	۵۱
الف) تأمین کننده نیازهای مادی خانواده	۵۱
ب) پشتیبان معنوی خانواده	۵۲
۳. فرزندان	۵۵
جایگاه و نمودهای ارزشمندی فرزندان	۵۶
الف) دعا برای طلب فرزند	۵۶
ب) تلاش در حفظ جان فرزندان	۵۷
ج) باورمندی به تداوم بخشی نژاد توسط فرزند	۵۷
آداب تولد فرزند	۵۸
۱. شیوه‌های اعلام خبر تولد نوزاد	۵۸
۲. نامگذاری و آداب وابسته به آن	۶۱
۳. نقش والدین در نامگذاری	۶۱
۴. همنامی پدر و پسر	۶۴
۵. آسمان پژوهی و اخترپرسی	۶۵
۶. دایه‌گزینی و ویژگیهای دایگان	۶۸
۷. اهمیت آموزش کودک و هدف از آن	۷۱
ویژگیهای مربی	۷۹
اهمیت و جایگاه خانواده	۸۰

۱۷۷	۳. معطر سازی فضای جشنگاه
۱۷۹	پی‌نوشت‌های فصل چهارم
۱۸۵	فصل پنجم: بازیها و سرگرمیها
۱۸۷	بازی و تأثیر آن در شکل‌گیری شخصیت
۱۸۹	ساختار بازی و سرگرمی در شاهنامه
۱۹۰	۱. انواع بازی بر اساس میزان تحرک
۱۹۰	الف) بازیهای جسمی
۱۹۱	ب) بازیهای فکری
۱۹۲	۲. انواع بازی بر اساس اهداف شکل‌گیری
۱۹۲	الف) بازیهای سیاسی
۱۹۲	۱) شطرنج
۱۹۴	۲) نرد
۱۹۶	۳) چیستان
۱۹۷	ب) بازیهای نظامی
۱۹۸	۱) کشتی
۲۰۰	۲) چوگان
۲۰۶	۳) شکار
۲۱۷	۴) نشانه زنی
۲۱۸	۵) زره‌افکنی
۲۲۰	پی‌نوشت‌های فصل پنجم
۲۲۷	فصل ششم: مراسم تدفین و سوگواری
۲۲۹	مرگ؛ مفاهیم و دیدگاهها
۲۳۱	پی‌نوشت
۲۳۲	بخش نخست: مرگ باوری و گستره آن در شاهنامه
۲۳۶	پی‌نوشت‌های بخش نخست (فصل ششم)
۲۳۷	بخش دوم: ساختار آیین تدفین و سوگواری در شاهنامه
۲۳۷	مرگ در آینده تعبیر

۲۳۹	چگونگی برگزاری مراسم تدفین
۲۴۰	۱. استفاده از خوشبو کننده‌ها
۲۴۲	۲. استفاده از تابوت
۲۴۴	۳. کفن؛ نوع و رنگ آن
۲۴۶	۴. استفاده از زیورآلات و اشیای گرانبه‌قیمت
۲۴۹	اهمیت دخمه سازی
۲۵۲	چگونگی دخمه
۲۵۲	۱. مواد مورد استفاده در ساخت دخمه
۲۵۳	۲. رنگ آمیزی دخمه
۲۵۴	تأثیر تفاوت فرهنگی در برگزاری مراسم خاکسپاری
۲۵۵	سوگ‌نشینی
۲۵۶	۱. انواع سوگ‌نشینی
۲۵۶	الف) عمومی / همه گیر
۲۵۸	ب) خانوادگی / خصوصی
۲۶۰	۲. مدت سوگ‌نشینی
۲۶۱	۳. آداب سوگ‌نشینی
۲۶۲	۴. مویه‌سرایی و مضامین آن
۲۶۴	۵. آداب پایان یافتن سوگ‌نشینی
۲۶۷	پی‌نوشت‌های بخش دوم (فصل ششم)
۲۷۵	نمایه
۲۸۳	مشخصات مراجع

سرآغاز

به نام خداوند جان و خرد
کزین برتر اندیشه برنگذرد

اثر حاضر تلاشی است در حوزه جامعه‌شناسی ادبیات با هدف شناساندن لایه‌های مختلف فرهنگی و اجتماعی نهفته در دیبای شگفت‌انگیز و با شکوه شاهنامه. شاهکاری که اگرچه قرن‌ها از آفرینش آن می‌گذرد؛ هنوز ناگفته‌های بسیاری را در خود دارد. بدین منظور با مطالعه این اثر ارزشمند و بررسی دیدگاه‌های متنوع صاحب‌نظران در حوزه دانش جامعه‌شناسی ادبیات به عنوان شاخه‌ای نو ظهور در حوزه علوم انسانی که می‌تواند به عنوان ابزاری کارآمد در راه شناخت هرچه بهتر روایای فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی جوامع انسانی در دوره‌های مختلف حیات بشری باشد کوشیده‌ایم تصویری شایسته و روشن از پیکره جامعه در این اثر گرانسنگ با تکیه بر بن مایه‌های فرهنگی و اجتماعی ترسیم نماییم. به بیان دیگر آنچه را پیکرشناسی خوانده‌ایم در حقیقت بررسی و تحلیل جامعه‌شناختی ابعاد و زوایای فرهنگی و طبقات مختلف جامعه در شاهنامه است.

در این اثر پس از بیان کلیاتی درمورد دانش نوپای جامعه‌شناسی ادبیات، دسته‌بندیها، مفاهیم، تعاریف و دیدگاه‌های متفاوت و چندگانه صاحب‌نظران موضوع تفاوت جامعه‌شناسی ادبی و جامعه‌شناسی ادبیات مورد بررسی قرار گرفته است. در فصل نخست بحث ساختار نظام اجتماعی در شاهنامه به طور اجمال مورد بررسی قرار گرفته است. در فصل‌های پس از آن نیز به ترتیب به موضوعات خانواده، ازدواج و آداب و رسوم

مرتبط با آن، جشنها، بازیها و سرگرمیها و سرانجام به آیین سوگواری با دسته‌بندیهای هر بخش پرداخته شده است. در سایر مجلدات هم به تفصیل موضوعاتی مثل دین، اقتصاد و سیاست در شاهنامه مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

هرچند در این اثر از نسخه چاپ مسکو به عنوان منبع تحقیق استفاده شده؛ گاهی از نسخه ژول مول نیز بهره گرفته شده که با حرف «ژ» نشان داده شده است. شیوه ارجاع در این اثر به صورت بی‌نوشته است که در پایان هر فصل / بخش آمده است. توضیحات بیشتر نیز در کنار ارجاع به صفحات مورد نظر در منابع مورد استفاده، قرار گرفته است. معادل لاتین اسامی خاص نیز در پاورقی همان صفحه ذکر شده است. همچنین اعدادی که پس از شواهد شعری آمده است به ترتیب به جلد، صفحه / صفحات، و بیت / ابیات اشاره دارد.

بر خود لازم می‌دانم از همه عزیزانی که در به انجام رسیدن این پژوهش مددکار اینجانب بوده‌اند، فروتنانه سپاسگزار باشم؛ به‌ویژه استاد گرانقدر سرکار خانم دکتر حمیرا زمردی که همواره از ارشادات ارزشمند ایشان بهره برده‌ام؛ سرکار خانم عفت نادری نژاد که زحمت ویراستاری اولیه این کار را متقبل گردیدند. و خانواده مهربان و صبورم که همواره موجب دلگرمی من بوده‌اند.

بهناز پیامنی

تابستان هزار و سیصد و نود و دو